

CSIKI LÁSZLÓ

A nyelv kegyelmi állapota

Eljönnek órák, napok, szerencsésebb esetben hetek, amikor az ember jobban *érzi* a nyelvet. Az író olyankor írni kezd, a tróger pödörít még egyet a szitkon. Ennek mintha tollba mondanák, az élvezettel rácsodálkozik a leleményére. Úgy képzem, a tudós is ilyenkor fogalmazza meg világváltoztató tételeit, egyszerre összeáll a rengeteg elvont képlet és tudás: testet ölt.

A nyelv kegyelmi állapota ez, és nem tudni, min, talán a Hold járásán múlik az eljövetele. Vannak a nyelvnek ilyen ciklusai. Olyankor érzékenyebbek vagyunk, a szavak kész, végleges mondatokká állnak össze, megjelennek érzékelhetően. Biztos lejtésre, pontos ütemre lel az analfabéta. Körbefognak, ugyanakkor kitöltenek a szavak. Maga a nyelv. Olyankor mintegy önmagától fogalmazódik meg egy bonyolult ismerősünk jellemrajza, vagy a közérzetünk. Főnevek igésednek. Igézőt lebben egy jelző. A név, mintha magasból hullana alá, eltalálja viselőjét. Új szavakat tudnánk feltalálni ilyenkor.

Ez az az állapot, amikor a „kék az ég” mondat nem hat közhelyesnek, ellenkezőleg, megdöbrent az eredetisége.

Ennél is több történik azonban. A pontos megfogalmazás önmagánál többet sejtet, más összefüggéseket, távlatokat. Valami rejtelem tűnik fel a világos mondat mögött: homályos tükör elé kerülnek a tárgyak, lények, fogalmak. Hiszen a megnevezettek mintha tárgyakká válnának, ugyanakkor élővé a tárgyak. Egyszerre történik a kettő, az érzékekben. Egymásba játszik név és megnevezett, és még *valami*. A nyelv mintha a világ egészébe helyezne mindent, összes kapcsolatát sugarasan felvillantva egyszerre. Magyarán: nyelvében él a világ. A legbána-
nálisabb fogalomnak végtelen távlata támad. Csillós sejt mindenik mondat, új-
rateremthető belőle az *egész*.

Ragyogó, és egyúttal sötét minden. *Egy*. Azonos. Boldogan sokféle mégis.

Ilyenkor azt érezzük: élünk a szavakban. A szavak által. Élünk, ha beszélünk (írunk). Mintha énekelnénk. Kifejez bennünket teljesen egy mondat. Váratlan fordulatot vesz. Mint mikor a szélben szárán megpördülő levélnek egyszerre látjuk csillogó sötét *színét* és bársonyosan homályos fonákját. A mondat úgy lesz a szokásosnál pontosabb, hogy akár megszegi a nyelvtani szabályt, és új törvényt teremt magának egyetlen pillanatra. Az isteni szótévesztés tüneménye ez: amikor elszólja magát a világ.

Ami pedig két szó, mondat között történik, az mi magunk vagyunk, és egy villanásnyi döbbenetben mintha újat tudnánk meg magunkról. Rés nyílik leg-
alább, s azon át más tájakra látunk, habár nem ismerjük fel talán alakzatait. Azt

is jelentheti ez, hogy léteznek „átjárások” a létben, amelyeket egyebek mellett éppen a nyelvvel, annak konvencióival simítunk, tömítünk el, egyöntetű és biztonságos, ám sivár látszatot teremtve.

A nyelv kegyelmi állapotában ez a védőréteg pattogzik le, és maga is részévé válik az egésznek: egyik teremtett, művi elemeként szétszárnyalnak a darabjai, hogy aztán — ha újra kibukunk a mindenség nyelvi burkából — talán új alakzatban telepedjenek vissza a megnevezhetetlenekre, azok esetleges, önkényes neveként.

Nem a halál ez, hanem egy másik világ sejtése és borzongató reménye.

Érzékeltetésképpen leírhatom az ilyenkor támadt rést, mint női testrészt, amely szűz talán, legalábbis számunkra addig érintetlenül kínálja gyönyörét, odavonz, hogy megismerjük. Nem vezet a végtelenbe, de keltheti ezt a képzetet. Egy másfajta érzékelés lehetőségét kínálja, a teremteni képes világ várakozó és ismeretlen bugyrait.

A nyelv kegyelmi állapotának eljövetelekor egy légnél sűrűbb, szilárd tárgy anyagánál illékonyabb állagú gömbbe kerülünk, amelynek végtelen a határa, de azt teljesen betölti. Véd és mindegyre újra-szül, tiszta szemmel, elrontatlan érzékekkel. Az anyaméh bíbor biztonsága ilyen, és minden megnevezéssel kikerülünk belőle, viseljük a sokkját. A nyelvi konvenció álságos biztonsága vár, amely eszerint — és ezt érzékeljük ebben az állapotban — megrázkódtatásokat okoz. Valójában folyamatos rengések, döbbenetek sora a beszéd (az írás), éppen csak nem érzékeljük, ahogy a léglökéses repülő pilótája sem a sorozatos robbanásokat, amelyek együtt simán lökik előre gépét. A védő megszokás miatt a zökkenőmentes haladást tapasztaljuk beszéd (írás) közben ilyenkor, és nem az egyes, csodás robbanásokat. Suhanunk és nem vesszük észre, mi történik velünk, miközben érzékelő képességünk iszonyatosan nő.

A nyelv kegyelmi állapotában azonban beszédünk és azzal létünk ilyen összetevőit érzékeljük éppen. A robbanásokat vagy csupán sziporkákat lobbantó tűneményes ellentéteket, a nyelv magmájából feltörő rengéseket, amelyek mind-egyre elváltoztatják beszédünket; a lelkünket is, ahonnan származnak.

Titokzatos maga a folyamat is; lám, nem tudom másként körülírni, mint képzettársításokkal, egymásnak is ellentmondó kis tételekkel. Lehetséges azonban, hogy fordítva történik minden: a képzetek és fogalmak társulva irányítják a szavakat, talán azonosak velük mégis: a nyelv homályos és ragyogó tudatalattijában.

Vagy mintha létezne, eredeti állapotában egy örök és emberi nyelv, amely úgy bukkan, tör fel a különféle nemzetekben, mint az egyedi tulajdonságok, jellemvonások az emberekben, noha azok egy fajhoz tartozók. Szűkül, szegényedik így, miközben a nemzeti, az anyanyelv egyre gazdagabb lesz. Mint mikor egyetlen betegség tünete szaporodik, elburjánzik, de a gyönyörű kór, az emberiség egységes nyelve ugyanaz marad. Titokzatos fájdalmakat okoz, furcsa jelzéseket küld. Valójában azonban az egészség, az *eredetiség* dül így. Elgondolom, hogy az az egyetlen, és később megosztott nyelv néhány alapszót tartalmaz, és összekapcsolódásuknak néhány lényeges törvényét ismeri csupán. Nem tudom *elmondani*, melyek azok. Hiszen anyanyelvem szavait kellene használnom, egyik nyelvet az egy tőről eredt sok közül, a lehetséges megnevezésmódok egyikét, pedig az összeset kellene: az egyet. Lehet, hogy *ott*, abban az eredeti nyelvben, mélyvilágban nincsenek is szavak. Vagy, ha léteznek, a mi tanult szavainkkal már nem lehet megközelíteni őket. A szavak megnevezése lehetetlen.

Ezeket a szavakat igyekeznek megtalálni az igazi költők, akik nem valamiről szólnak, hanem valamivel. A gyerekeknek sikerül ez leginkább. Külön nyelvtanuk van, s a legműveltebb nyelvekénél nem kezdetlegesebb törvényeik. Később éppen ezt kell feladniuk és elfogadniuk törvények helyett a konvenciókat. A költők örökös, fájdalomserű elégedetlensége pedig abból fakadhat, hogy *érzik*: imádott anyanyelvükből képtelenek visszajutni abba az eredeti, ős állapotba, amelyből valamely rengés törésvonala mentén az is feltüremkedett, forró még, de valójában megszilárdult már. Alakítható ugyan, de ellenáll. Anyagához kell igazítani a meghatározására irányuló módozatokat, műveleteket is. A szilárd és forró anyag elváltoztatja mindazt, ami benne testet ölteni akar.

A nyelv kegyelmi állapotában azonban úgy érzékeljük, *éljük át* mindezt, hogy nem zavar a tudása. Az, amit ilyenkor ösztönösségnek nevezünk, úgy jelentkezik, mint a szeretkezésben: tartalmazza az eredeti tudást és a megtanultakat. A legönfeledebb mozdulat is kiművelt valójában. Ez az érzéki tudás vezérli a szót, az írást, és igazi érzéki örömet okoz. Ilyenkor lát, tapint, ízlel, szagol a szó, a köznapi életben természetellenesnek tartott „helyzeteket” vesz fel a mondat, legbensőbb természete szerint. Levetkőzi a konvenciókat, gyakran a nyelvtani szabályt is, egyedül önmagának él, és önmagát csodálja. Anyagszerűvé válva mintha egy tükörgömb belsejében látná önmagát, egyszerre mindenfelől: betölti képeivel az űrt és ezek a tükörképek maguk is anyaggá válnak: egymást mutogatják, egymásnak. Ebben a tömkelegben nem vág utat semmilyen szabály: hiszen a szabály maga ez *az egész*, úgy tartja be törvényeit, hogy magában foglalja azokat. Még csak nem is teremti, hiszen ő maga az.

Az Isten lehet ilyen.

Otrombán ihletnek nevezzük a teljes létnek ezt a kegyelmi állapotát a nyelvben. De hiszen nem ez vagy az, nem külső élmény ingerel alkotásra — megérésre és megnevezésre — ilyenkor, hanem maga a nyelv, nem külső hatás váltja ki a szavakat, hanem a szó jelenik meg összes élő tükörképeivel. Ezért is ritkább bármiféle „ihletnél”, a darabosan „a nyelv kegyelmi állapotának” nevezett érzeteknél is. Azt hiszem, nem kell költőnek feltétlenül írásba fogni az eljövetelekor. Csak hagyni kell, rábízni magunkat, élvezni szorító tágasságát, parttalan és mégis behatárolt térben a ringatózását, a ringatását. Hiszen talán ez az egyetlen olyan igazi és természetes öröm, amelynek forrása, oka és célja belőlünk fakad. És mindenkinek megadatik, írástudatlanoknak és némáknak is.

Íráskor majd emlékezünk érzéki és éteri örömeire, sajgón, hogy elmúlt, sóvárogva, hogy újra elérkezzék. Verseket írunk, és tudjuk, hogy soha nem írhatunk igazi verseket. Csak saját szavainkkal szólhatunk, az egészből kiszakadva, szégyenlen, bátran, meghatottan és dacosan. Magyarul: becsületesen.